

TIDSKRIFT FÖR POLITISK FILOSOFI
NR 2 2017 | ÅRGÅNG 21

Bokförlaget THALES

1. Introduktion

SYFTET MED DEN här uppsatsen är att utreda huruvida den s.k. gyllene regeln är en rationell handlingsprincip för egoister respektive altruister i »farmarnas dilemma-liknande situationer». Jag förstår uttrycket »farmarnas dilemma-liknande situationer» i en vid mening i den här uppsatsen. Sådana situationer inkluderar »enkla» varianter av farmarnas dilemma (se Exempel 1 nedan), »samhällen» med en fungerande »stat» som beivrar oärlighet (Exempel 2 nedan), och upprepade spel av dessa slag (se Argument 7 nedan där *tit för tat* diskuteras). Jag visar hur man kan undvika farmarnas dilemma om man kan få alla att handla i enlighet med den gyllene regeln och argumenterar också för att spelteoretiska exempel av denna typ, tillsammans med vissa empiriska antaganden, ger stöd åt uppfattningen att vi i normala fall har goda egoistiska och altruistiska skäl att följa den gyllene regeln.

Enligt den gyllene regeln bör vi behandla andra så som vi själva vill bli behandlade. Det råder delade meningar om exakt hur denna princip bäst uttrycks och hur den bör tolkas eller preciseras. Här följer några andra mer eller mindre synonyma formuleringar: Du bör behandla andra så som du själv vill bli behandlad. Allt du vill att andra gör för dig bör du göra för dem. Ibland formuleras regeln som ett imperativ: Behandla andra så som du själv vill bli behandlad! Gör mot andra det du vill att de skall göra mot dig! När jag talar om den gyllene regeln i den här uppsatsen skall jag utgå ifrån följande formulering.

(GR): Du bör behandla andra så som du själv vill bli behandlad.¹

Denna regel eller princip medför t. ex. följande satser. Om du vill att andra skall behandla dig rättvist, så bör du behandla dem rättvist. Om du vill att andra skall hålla sina löften till dig, så bör du hålla dina löften till dem. Om du vill att andra skall hjälpa dig när du behöver hjälp, så bör du hjälpa dem när de behöver hjälp.

Den gyllene regeln har ofta uppfattats som en individualmoralisk princip, men det tycks också som om den kan tillämpas på grupper av individer och politiska entiteter som t.ex. stater. Gör man det medför regeln t.ex. följande sats. Om Sverige vill att andra länder håller sina avtal med Sverige, så bör Sverige hålla sina avtal med andra länder.

Ibland har man gjort en distinktion mellan den gyllene regeln och den s.k. silverregeln. Enligt silverregeln bör vi undvika att behandla andra på sätt som vi själva inte vill bli behandlade. Också denna regel har olika möjliga tolkningar. Här följer några mer eller mindre synonyma varianter. Du bör inte behandla andra på sätt som du själv inte vill bli behandlad. Ingenting av det du vill att andra skall undvika att göra mot dig bör du göra mot dem. Jag antar i den här uppsatsen att silverregeln följer ur den gyllene regeln.

Silverregeln medför t.ex. följande satser. Om du vill att andra inte ljuger för dig, så bör du inte ljuga för dem. Om du vill att andra inte stjälar från dig, så bör du inte stjäla från dem. Om du vill att andra inte dödar dig, så bör du inte döda dem. Tillämpad på gruppnivå medför regeln t.ex. följande sats. Om Sverige vill att andra länder inte attackerar Sverige, så bör Sverige inte attackera andra länder.

När jag säger att någon handlar i enlighet med den gyllene regeln (GR) menar jag att hon faktiskt behandlar andra så som hon själv vill bli behandlad (och att hon undviker att behandla andra på sätt hon själv inte vill bli behandlad).

De flesta religioner tycks innehålla någon variant av den gyllene regeln.² Även många filosofer har accepterat den i en eller annan form; låt mig nämna fyra exempel på anhängare som tillhör olika moralfilosofiska traditioner och tidsepoker: Thomas Hobbes, Samuel Pufendorf, John Stuart Mill och Harry Gensler. Hobbes anser att moralen är baserad på ett slags socialt kontrakt som människor, för att gynna sina intressen och undvika ett krigstillstånd, ingår. Den gyllene regeln är summan av de moraliska Naturlagarna. I samband med några anmärkningar som Hobbes gör om en av dessa Naturlagar säger han t.ex.: »This is that Law of the Gospel; *What-*

soever you require that others should do to you, that do ye to them.»³ Pufendorf, som tillhör en rättighetsetisk tradition, menar att vi kan få kunskap om den gyllene regeln genom förnuftet, och att den är en naturrättslig princip.⁴ Så här skriver Mill, som är en s.k. utilitarist som anser att handlingar är riktiga i den mån de tenderar att leda till lycka och fel i den mån de tenderar att producera motsatsen till lycka: »In the golden rule..., we read the complete spirit of the ethics of utility. To do as you would be done by, and to love your neighbor as yourself, constitute the ideal perfection of utilitarian morality.»⁵ Gensler, som betraktar sin egen formella etik som en form av kantianism, menar att den gyllene regeln är ett slags konsistensprincip som kan härledas från vissa axiom som kräver att vi är opartiska och samvetsgranna (ärliga i våra moraliska omdömen). Så här säger Gensler om den gyllene regeln:

The golden rule (GR – »Treat others as you want to be treated») is the most important principle of formal ethics, the central jewel of the theory. GR is important in all the great world religions; Jesus, Hillel, and Confucius used it to summarize their teachings. And GR is influential among conscientious people in our own time.⁶

The golden rule requires that we treat others as we want to be treated. GR is the most important principle of formal ethics – and perhaps the most important rule of life.⁷

Det kan finnas många olika skäl att följa den gyllene regeln: egoistiska, altruistiska, moralfilosofiska och/eller religiösa. Jag skall i den här uppsatsen argumentera för att vissa spelteoretiska exempel, tillsammans med vissa empiriska antaganden, ger stöd åt uppfattningen att vi i normala fall har goda egoistiska och altruistiska skäl att följa den gyllene regeln.⁸

2. Farmarnas dilemma, ett spelteoretiskt exempel

I FARMARNAS DILEMMA är du och din granne bönder. Du måste bestämma dig för om du skall vara ärlig eller stjäla från din granne, och din granne måste göra samma sak. Vi antar följande utfall

av detta »spel». Om både du och din granne är ärliga, så tjänar ni båda 6 000 kr var. Om du stjälar men din granne är ärlig, så tjänar du 8 000 kr och din granne 1 000 kr och vice versa. Om båda stjäl, så tjänar båda 2 000 kr var. Att stjäla och vakta skörden tar tid från att bruka jorden. Så dessa summor är rimliga. Följande tabell sammanfattar de olika möjliga utfallen.

Exempel 1

DU	DIN GRANNE
Ärlig 6 000 kr	Ärlig 6 000 kr
Stjäl 8 000 kr	Ärlig 1 000 kr
Ärlig 1 000 kr	Stjäl 8 000 kr
Stjäl 2 000 kr	Stjäl 2 000 kr

Antag att du är en egoist som endast är intresserad av att själv tjäna så mycket pengar som möjligt. Vad bör du göra? Om din granne är ärlig, så tjänar du på att stjäla. Om din granne stjäl, så tjänar du på att stjäla. Alltså tjänar du på att stjäla oavsett vad din granne gör. Alltså stjäl du om du är en egoist. Din granne resonerar på samma sätt om din granne är en egoist. Så om din granne är en egoist, så stjäl din granne. Alltså stjäl ni båda om ni är egoister. Men då tjänar ni bara 2 000 kr var.

Om du är en egoist, värderar du utfallen av spelet på följande vis.

1. Du stjäl och din granne är ärlig. Du tjänar 8 000 kr.
2. Du och din granne är ärliga. Du tjänar 6 000 kr.
3. Du och din granne stjäl båda. Du tjänar 2 000 kr.
4. Du är ärlig och din granne stjäl. Du tjänar 1 000 kr.

1 är bäst för dig, 4 sämst. Det finns inget sätt för dig att uppnå 1 i ett samhälle där alla är egoister. Din granne låter sig inte utnyttjas. Eftersom både du och din granne är egoister, så blir resultatet 3. Ni tjänar endast 2 000 kr var. Egoismen skadar alltså båda parter.⁹

Om du följer (GR), så behandlar du andra så som du själv vill bli behandlad. Du vill att din granne skall vara ärlig. Så du är ärlig. Men om din granne är en egoist, så stjälar din granne. Alltså tjänar en egoist inte på att använda (GR) i detta fall. Du tjänar 1000 kr istället för 2000 kr.

Men som rationella personer inser du och din granne allt detta. Ni vill båda undvika det. Så ni sätter samman en »stat», eller någon form av institution, som straffar stöld, vilket kostar dig och din granne 500 kr var. Stöld straffas nu med böter på 3000 kr. Detta ger en ny ranking av de möjliga utfallen.

Exempel 2

1. Du och din granne är ärliga. Du tjänar 5500 kr (6000-500).
2. Du stjälar och din granne är ärlig. Du tjänar 4500 kr (8000-3500).
3. Du är ärlig och din granne stjälar. Du tjänar 500 kr (1000-500).
4. Du och din granne stjälar båda. Du förlorar 1500 kr (2000-3500).

Här tjänar du på att vara ärlig, oavsett vad din granne gör. Om din granne är ärlig tjänar du på att vara ärlig. Du tjänar 5500 kr istället för 4500 kr. Om din granne stjälar, så tjänar du på att vara ärlig. Du tjänar 500 kr istället för att förlora 1500 kr. Det är alltså egoistiskt motiverat att vara ärlig i denna typ av samhälle. Din granne resonerar på samma sätt. Eftersom både du och din granne är egoister, väljer ni att vara ärliga och du tjänar 5500 kr.

Den här typen av samhälle är alltså bättre för en egoist än ett samhälle som saknar en stat som kan straffa de som är oärliga. Du tjänar 5500 kr istället för 2000 kr.

Om du handlar i enlighet med (GR), så behandlar du din granne så som du vill att din granne skall behandla dig. Du vill att din granne skall vara ärlig. Alltså är du ärlig. Så om du följer (GR) i detta samhälle, tjänar du på det själv. Det ligger alltså i ditt eget intresse att följa (GR) i denna typ av samhälle, även om du är en egoist.

Nu kan man fråga sig i vilken typ av samhälle vi *faktisk* lever. Om

vi lever i den förra typen av samhälle, så ligger det *inte* i ditt intresse att följa (GR) om du är en egoist. Men det ligger i ditt intresse att försöka *skapa* ett samhälle där det är egoistiskt lönsamt att följa (GR), eftersom du tjänar mer i ett sådant samhälle än i ett samhälle där båda stjälar från varandra. Om vi lever i den andra typen av samhälle, så ligger det i ditt eget intresse att följa (GR), även om du är en egoist, och det ligger i ditt eget intresse att bevara ett sådant samhälle där det ligger i ditt eget intresse att följa (GR). Det tycks vara fallet att de flesta redan lever i den senare typen av samhälle, bl.a. eftersom de flesta lever i samhällen där det finns en stat med ett fungerande rättsväsende. Det tycks t.ex. vara fallet för alla som lever i Sverige idag. Antag att det är så. Då ligger det i ditt intresse att följa (GR), även om du är en egoist.

Om det vore möjligt att få alla att spontant välja att följa (GR), så vore det en bättre lösning på farmarnas dilemma. Då skulle ingen behöva betala pengar till en stat som »upprätthåller ordningen» och straffar de som är oärliga. Då skulle både du och din granne tjäna 6 000 kr var. Detta är bättre både utifrån ett egoistiskt och ett altruistiskt perspektiv. Du tjänar 6 000 kr istället för 5 500 kr, och tillsammans tjänar ni 12 000 kr istället för 11 000 kr. Men om egoismen är en del av vår natur, är det inte möjligt att åstadkomma ett sådant samhälle. Om egoismen är en del av vår natur och alla skall följa (GR), så måste samhället se till så att det är i vårt intresse att handla i enlighet med (GR).

Antag nu att du är en altruist istället för en egoist. Då är du intresserad av att skapa en så stor total summa av pengar som möjligt, oavsett om du själv tjänar på detta eller inte.

Betrakta den förra typen av samhälle utan »stat». Om din granne är ärlig, så är den totala summa ni tjänar högre om du är ärlig ($6\,000 + 6\,000 = 12\,000$ kr) än om du stjälar ($8\,000 + 1\,000 = 9\,000$ kr). Om din granne stjälar, så är den totala summa ni tjänar högre om du är ärlig ($1\,000 + 8\,000 = 9\,000$ kr) än om du stjälar ($2\,000 + 2\,000 = 4\,000$ kr). Oavsett om din granne stjälar eller inte, blir den totala summa ni tjänar högst om du är ärlig. Alltså kommer du att vara ärlig om du är en altruist. Om du handlar i enlighet med (GR), så är du ärlig.

Alltså är det altruistiskt motiverat att handla i enlighet med (GR) i denna typ av samhälle.

Ett exakt likadant resonemang kan föras för den andra typen av samhälle med en »stat». Om du är en altruist kommer du i ett sådant samhälle att vara ärlig. Alltså är det altruistiskt motiverat att handla i enlighet med (GR) även i denna typ av samhälle.

Notera att om din granne är ärlig och ni lever i ett samhälle utan stat, så är det altruistiskt men inte egoistiskt motiverat att handla i enlighet med (GR).

Låt oss slutligen anta att du är en altruist medan din granne är en egoist och att ni inte har skapat någon »stat» som straffar oärlighet. Vi har redan sett att du i ett sådant samhälle kommer att vara ärlig. Eftersom din granne är en egoist kommer din granne att vara oärlig och utnyttja din »godhet», och trots att det inte ligger i ditt eget intresse, så kommer du att låta dig utnyttjas. Som en *rationell* altruist inser du dock att detta tillstånd inte är optimalt utifrån ett altruistiskt perspektiv. Tillsammans tjänar ni 9 000 kr (1 000 + 8 000) i ett sådant samhälle. Det bästa vore om du kunde få din granne att »konvertera» och bli en altruist. Då skulle ni båda vara ärliga och tillsammans tjäna optimala 12 000 kr. Men du inser också att en förhärdad egoist inte har något att tjäna på detta, eftersom egoisten tjänar mer på att utnyttja dig. Det näst bästa är då ett samhälle med en »stat» som straffar oärlighet. I ett sådant samhälle kommer både du, som altruist, och din granne, som egoist, att handla i enlighet med (GR) och vara ärliga, och tillsammans kommer ni att tjäna 11 000 kr (5 500 + 5 500). Så i denna situation kommer det att finnas altruistiskt goda skäl att försöka *skapa* ett samhälle där det är både egoistiskt och altruistiskt motiverat att följa (GR).

Vi tycks alltså kunna dra följande slutsatser ur dessa exempel.

(1) I den första typen av samhälle (utan stat) är det inte egoistiskt men altruistiskt motiverat att följa (GR).

(2) I den andra typen av samhälle (med en stat) är det både egoistiskt och altruistiskt motiverat att följa (GR).

(3) Om din granne är ärlig och ni lever i ett samhälle utan stat, så

är det altruistiskt men inte egoistiskt motiverat att handla i enlighet med (GR).

(4) Även i den första typen av samhälle är det egoistiskt motiverat att försöka *skapa* ett samhälle där det är egoistiskt motiverat att följa (GR) (eftersom du tjänar mer i ett sådant samhälle än i ett samhälle där det lönar sig för alla att stjäla).

(5) I ett samhälle som innehåller egoister och som saknar stat finns det altruistiskt goda skäl att försöka *skapa* ett samhälle där det finns goda skäl att följa (GR) både för egoister och altruister (eftersom den totala summa medborgarna tjänar i denna typ av samhälle är större än den summa de tjänar i ett samhälle där det egoistiskt lönar sig för någon att stjäla).

(6) Om vi redan lever i ett samhälle med en effektiv stat och/eller andra institutioner som förmår straffa de som är oärliga, så är det både egoistiskt och altruistiskt motiverat att följa (GR).

(7) Ett samhälle utan stat där alla spontant följer (GR) är bättre både egoistiskt och altruistiskt än ett samhälle av egoister med en stat. Det är också bättre både egoistiskt och altruistiskt än ett samhälle av egoister utan stat.

Det finns alltså goda egoistiska och altruistiska skäl att föredra ett samhälle där individerna handlar i enlighet med (GR) framför ett samhälle där var och en handlar egoistiskt. Om det vore möjligt att få alla att handla i enlighet med (GR), så skulle man så att säga kunna »lösa» farmarnas dilemma. Då skulle man undvika en situation där en ohämmad egoism skadar alla samhällsmedborgare. Du och din granne skulle vara ärliga och inte stjäla från varandra. De spelteoretiska exemplen ovan visar, med andra ord, hur (GR) kan »användas» för att ta sig ur eller »lösa» farmarnas dilemma och flera liknande situationer.¹⁰

Vi tycks *faktiskt idag* leva i ett samhälle där människor ofta, men inte alltid, behandlar oss på samma sätt som vi behandlar dem. Om vi behandlar dem väl, behandlar de oss väl, och tvärtom. En del är mer egoistiska än andra, en del mer altruistiska. Vidare tycks vi leva i ett samhälle med ett relativt välfungerande rättsväsende som ofta, men inte alltid, straffar »oärliga» individer. Sammantaget talar

detta för att det i normala fall är både egoistiskt och altruistiskt motiverat att följa (GR).

3. Möjliga problem

LÅT OSS TITTA på några potentiella problem med dessa slutsatser.

Argument 1. Du utgår i ditt resonemang från ett konkret exempel på ett möjligt dilemma. Vi kan inte dra några generella slutsatser från detta. Det finns många andra typer av interaktioner.

Svar. Det är riktigt. Men ganska många interaktioner är av detta slag. Vi har tittat på ett konkret exempel för att belysa ett mer abstrakt interaktionsmönster. Liknande dilemman tycks t.ex. uppstå för i princip alla individer som producerar något; t.ex. jägare, samlare, fiskare och hantverkare, och mer allmänt i situationer då man måste bestämma sig för om man skall stjäla eller inte. Problem av denna typ kan också uppstå i andra sammanhang, t.ex. då vi måste besluta oss för om vi skall tala sanning eller ljuga, hålla olika avtal och löften eller inte, hjälpa andra i nöd eller inte, förslava andra eller inte m.m. Betrakta följande exempel. Antag att din grannes skörd misslyckas ett år men att din skörd inte gör det. Då måste du bestämma dig för om du skall hjälpa din granne eller inte. Antag vidare att din skörd misslyckas ett annat år, men att din grannes skörd inte gör det. Då måste din granne bestämma sig för om hon skall hjälpa dig eller inte. Det bästa för en egoist är att bli hjälpt men att inte hjälpa. Det näst bästa är att båda hjälper varandra. Det tredje bästa är att det varken är fallet att du hjälper din granne eller att din granne hjälper dig. Det sämsta är att hjälpa men att inte bli hjälpt. Denna situation är analog med farmarnas dilemma.

Återigen, betrakta följande exempel. Du har lovat din granne att hjälpa henne att bygga en ny lada. Din granne har lovat att hjälpa dig att bygga en ny lada. I den här situationen måste du bestämma dig för om du skall hålla ditt löfte eller inte. Det bästa för en egoist är om din granne håller sitt löfte till dig, men du inte håller ditt löfte till din granne. Det näst bästa är att båda håller sina löften. Det tredje bästa är att ingen håller sina löften. Det sämsta för en egoist är att själv hålla sitt löfte men att grannen inte håller sitt löfte. Denna situation är också analog med farmarnas dilemma.

Vi ser alltså hur det grundläggande resonemanget i den här uppsatsen kan generaliseras till många olika situationer. Men självklart bör man akta sig för att dra alltför långtgående konsekvenser ur ett konkret exempel. Det är inte säkert att resonemanget kan generaliseras till alla typer av interaktioner och alla typer av beteenden.

Argument 2. Exemplet utgår från att det är individer som interagerar. Vi kan inte från detta dra några slutsatser om vad som ligger i olika grupperns intressen.

Svar. Istället för individer kan vi anta att det är grupper av individer som interagerar i exemplet. Vi kan t.ex. byta ut »du» mot »din familj» eller »ditt land» och »din granne» mot »din grannfamilj» eller »ditt grannland». Vi tycks kunna använda exakt samma argument oavsett om vi talar om individer eller grupper av individer.¹¹

Argument 3. Du antar i exemplet att pengar är det enda som är värdefullt. Men det är annat som gör livet värt att leva, t.ex. lycka eller välmående.

Svar. Pengar används här för enkelhets skull. Vi kan anta att pengarna är ett mått på mängden (materiella) resurser eller t.o.m. representerar värdet av de olika utfallen. I regel förefaller det vara sant att livet blir lättare och mer njutbart ju mer resurser vi har, även om det säkert kan finnas undantag och det är mycket annat som kanske är viktigare.

Argument 4. Någon som handlar i enlighet med (GR) kan inte vara egoistisk; att handla i enlighet med (GR) är att *inte* handla egoistiskt. Argumentet i denna uppsats är därför suspekt.

Svar. (GR) säger bara att du bör behandla andra så som du själv vill bli behandlad. Principen uttalar sig inte explicit om olika skäl. Att handla i enlighet med (GR) är därför helt enkelt att behandla andra så som man själv vill bli behandlad. Det kan man göra av många olika anledningar, t.ex. egoistiska, altruistiska, moralfilosofiska eller religiösa. Det är t.o.m. möjligt att handla i enlighet med (GR) utan att någonsin ha hört talas om denna regel.

Argument 5. Spelteorin bygger på orimliga antaganden, t.ex. att alla individer alltid är rationella. Vi kan därför inte dra några slutsatser alls ur dessa exempel.

Svar. Vi kan inte här diskutera detta argument i detalj. Spelteo-

rin gör vissa förenklande antaganden och den kan knappast ses som en korrekt beskrivning av hur alla individer *faktiskt* fattar beslut i alla olika möjliga situationer. Men den är ändå ett intressant verktyg för att diskutera olika valsituationer och *rationaliteten* hos olika val osv.

Argument 6. I exemplet med samhället med stat antar du att den som är oärlig straffas med 3000 kr i böter. Men om straffet inte är tillräckligt högt, eller om den som är oärlig kan komma undan, så är det inte säkert att det är egoistiskt berättigat att vara ärlig.

Svar. Detta är riktigt. Argumentet bygger på att staten lyckas straffa tjuvar och att straffet är tillräckligt högt för att göra det egoistiskt oförsvarbart att stjäla. De exakta summorna är inte så viktiga, det intressanta är den preferensordning det »genererar». Vi har i exemplet antagit böter som straff, men det finns givetvis andra typer av negativa sanktioner som kan hindra egoister från att vara »oärliga», t.ex. socialt ogillande, hot om straff och minskade möjligheter att samarbeta med andra i framtiden. Samhället kan även få individerna att internalisera någon norm, t.ex. (GR), som får dem att känna skuld om de bryter mot den. Om man kan få individerna i ett samhälle att leva i enlighet med (GR), så har man så att säga »löst» farmarnas dilemma och liknande problem, som vi har sett ovan. Ett samhälle utan stat där individerna följer (GR) utvecklas snabbare än ett statslöst samhälle med egoister som handlar i enlighet med den klassiska spelteorins postulat. Detta kan vara en möjlig förklaring till den gyllene regelns framgång. Om vi antar att annat än pengar (materiella resurser) har positivt värde, kan man som ett alternativ försöka göra det mer attraktivt att vara ärlig genom olika slags belöningar, t.ex. i form av beröm, ära, status eller gott rykte. Verkliga stater lyckas inte alltid straffa alla skyldiga, men hotet om straff och rädslan för att straffas kan göra det tillräckligt oattraktivt att vara oärlig. Är samhällsmedborgarna förhärskade egoister, krävs det emellertid att straffen är tillräckligt hårda. Rationella egoister inser dock att det ligger i deras eget intresse att skapa ett samhälle där det inte ligger i deras eget intresse att vara oärliga och därefter handla i enlighet med (GR).

Argument 7. Vi har ovan visat hur man kan använda den gyllene regeln för att undvika farmarnas dilemma. Men det finns också andra strategier som kan användas på detta sätt och som är bättre än (GR), t.ex. *tit for tat*. Enligt *tit for tat* bör man första gången man träffar någon vara ärlig och sedan behandla andra så som man själv blev behandlad vid det senaste mötet, d.v.s. man bör samarbeta med personer som var ärliga och undvika att samarbeta med personer som var oärliga. Om man kan få alla att handla i enlighet med *tit for tat*, så har man också »löst» farmarnas dilemma. Robert Axelrod har med hjälp av datorsimuleringar visat att *tit for tat* är mer framgångsrik än (GR).¹²

Svar. Det finns ett antal möjliga svar på detta argument.

(1) *Tit for tat* kanske kan vara mer framgångsrik i vissa situationer, men i välordnade samhällen, med fungerande rättsligt system osv. är det inte säkert att metoden är det. I Axelrods experiment fanns det ingen motsvarighet till en fungerande stat.

(2) Det är oklart vilka slutsatser man kan dra ur en datorsimulering.

(3) I praktiken är det inte alltid lätt att veta vilka som är ärliga och oärliga. Det kan därför vara svårt och/eller kostsamt att behandla andra så som man själv blev behandlad vid det senaste mötet.

(4) Det är inte lätt att ändra sig själv hela tiden, att ibland vara ärlig, ibland oärlig osv. Det är i princip inga problem för en dator, men människor fungerar inte på samma sätt som datorer.

(5) Även om det skulle vara sant att *tit for tat* är mer framgångsrik eller bättre än (GR) i vissa situationer, betyder detta inte nödvändigtvis att *tit for tat* är bättre än (GR) i *alla* situationer. Låt mig förtydliga detta påstående. Huruvida *tit for tat* är bättre än (GR) eller inte beror på omständigheterna. Betrakta följande scenario. Vi har två samhällen utan »stat» av det slag som beskrivs i avsnitt 2. Det första samhället, S₁, består av en egoist, P₁, och en person som handlar i enlighet med (GR), P₂. Det andra samhället, S₂, består av en egoist, P₃, och en person som handlar i enlighet med *tit for tat*, P₄. I S₁ kommer individerna tillsammans att tjäna

9 000 kr varje gång de »möts». P₁ tjänar 8 000 kr varje gång och P₂ 1 000 kr. Efter 10 interaktioner har P₂ tjänat 10 000 kr och tillsammans har individerna skrapat ihop 90 000 kr. I S₂ tjänar individerna tillsammans 9 000 kr första gången de möts; P₃ tjänar 8 000 kr och P₄ 1 000 kr. Vid alla senare tillfällen P₃ och P₄ »interagerar» får de ihop 2 000 kr var. Efter 10 interaktioner har P₄ tjänat $(1\,000 + 9 \times 2\,000 =)$ 19 000 kr och tillsammans har de skrapat ihop $(9\,000 + 9 \times 4\,000 =)$ 45 000 kr. Efter 10 interaktioner har P₄, som handlar i enlighet med *tit for tat*, alltså tjänat mer än P₂, som handlar i enlighet med (GR). *Tit for tat* kan i detta sammanhang betraktas som mer framgångsrik utifrån ett egoistiskt perspektiv. Men antag nu att vi betraktar denna situation utifrån ett altruistiskt perspektiv. Då ser vi att (GR) är bättre än *tit for tat*. För i S₁ har individerna efter 10 interaktioner tjänat dubbelt så mycket som individerna i S₂. Utifrån ett egoistiskt perspektiv är alltså *tit for tat* bättre än (GR) i denna situation, men utifrån ett altruistiskt perspektiv är (GR) bättre än *tit for tat*.

En anhängare av *tit for tat* skulle kunna resonera på följande sätt. *Tit for tat* är en princip som *alltid* är bättre än (GR) utifrån ett egoistiskt perspektiv eftersom man inte kan bli utnyttjad av andra om man följer *tit for tat* på samma sätt som om man följer (GR). I vårt exempel ovan låter sig P₂ hela tiden utnyttjas av P₁, medan P₄ inte låter sig utnyttjas av P₃ (utan att själv utnyttja P₃). *Tit for tat* är alltså i detta sammanhang uppenbart en bättre princip utifrån ett egoistiskt perspektiv än (GR). Följande resonemang visar emellertid att saker och ting inte är så självklara. Antag att det uppstår en konflikt mellan S₁ och S₂ och att S₁ startar ett krig mot S₂. P₂, som följer (GR), är kanske inte med på noterna, men P₁, som är en utpräglad egoist, har ingenting att invända. S₁ har nu dubbelt så mycket resurser som S₂ att satsa på detta krig (även om man endast räknar med P₁'s resurser, så har P₁ betydligt mer resurser än P₃ och P₄ tillsammans). Man har råd att betala mer för en »armé». S₁ krossar därför S₂. S₁ tvingar nu alla individer i S₂ att betala krigsskadestånd till S₁. Vid varje skörd får P₃ och P₄ endast behålla 100 kr var, resten måste betalas i krigsskadestånd. Efter yt-

terligare 20 interaktioner, har P2 tjänat sammanlagt 30 000 kr. P4 har däremot endast fått ihop ($19\,000 + 20 \times 100 =$) 21 000 kr. I det här fallet ser vi att P2, som följer (GR), klarar sig bättre utifrån ett egoistiskt perspektiv än P4, som följer *tit for tat*. Vi tycks alltså inte kunna dra slutsatsen att *tit for tat* alltid är en bättre princip än (GR) utifrån ett egoistiskt perspektiv. Den grundläggande poängen är att även om en person som följer (GR) kan bli utnyttjad på ett sätt som en person som följer *tit for tat* inte kan bli, så kan den person som följer (GR) leva i ett samhälle som klarar sig bättre och genom sitt handlande bidra till att stärka samhället. Detta samhälle kan sedan på olika sätt konkurrera ut andra samhällen, något som även utnyttjade samhällsmedborgare tjänar på egoistiskt.

Exemplet med ett krig mellan samhällen är extremt. Det finns andra liknande speciella fall. Antag t.ex. att både S1 och S2 råkar ut för en svår katastrof. S1 kommer då att ha mer resurser att handskas med denna. Skillnaden i resurser kan innebära skillnaden mellan överlevnad och undergång. Och även om S2 skulle överleva, så kan det dröja så länge innan samhället återhämtar sig att P2 kommer att göra bättre ifrån sig än P4. P1 är förvisso en egoist, men P1 kommer att hjälpa P2 i en sådan situation, inte därför att P1 bryr sig om P2 utan därför att P1 vill kunna fortsätta utnyttja P2 i framtiden. Man kan tänka sig att liknande mekanismer också är verksamma i mindre extrema fall och över längre tid.

(6) Även om det skulle vara sant att *tit for tat* är mer framgångsrik än (GR) (i vissa sammanhang) så betyder inte det nödvändigtvis att slutsatsen att det i normala fall är både egoistiskt och altruistiskt motiverat att följa (GR) är falsk.

(7) Det är inte säkert att (GR) utesluter att vi använder *tit for tat* i vissa situationer. Vi har i vårt exempel antagit att du vill att din granne är (ovillkorligt) ärlig mot dig och att du därför kommer att vara (ovillkorligt) ärlig mot din granne om du följer (GR). Men om Axelrod har rätt och du vet att du befinner dig i en situation där det på sikt är egoistiskt mer lönsamt att följa *tit for tat* än att vara (ovillkorligt) ärlig, är det inte alls orimligt att anta att vad du egentligen vill är att din granne behandlar dig i enlighet med *tit for tat*. Och om

du vill det, så följer det att du kommer att behandla din granne i enlighet med *tit for tat* om du följer (GR). Låt mig säga lite mer om denna tankegång. Antag att du och din granne lever i ett samhälle utan stat och att ni båda är egoister. Helst av allt skulle du *önska* att din granne *ovillkorligen* samarbetade med dig och *aldrig* stal från dig. Du vet dock om att din granne är en egoist och att du inte kan se till att din granne betar sig på detta sätt. Om Axelrod har rätt, så ligger det dock både i ditt och i din grannes långsiktiga egoistiska intresse att handla i enlighet med *tit for tat* istället för att hela tiden stjäla från varandra. Det borde alltså inte vara *omöjligt* att få din granne att behandla dig i enlighet med *tit for tat* istället för att ständigt fortsätta med ett beteende som skadar båda parter. Vi har ju antagit att din granne är en *rationell* egoist. Och i så fall tycks det vara förnuftigt av dig att vilja att din granne behandlar dig i enlighet med *tit for tat*. Utgår man från den klassiska spelteorin som endast tittar på enskilda interaktioner kommer din granne som en egoist att stjäla från dig varje gång. Men en av Axelrods poänger är ju att resultatet kan bli annorlunda om vi betraktar upprepade interaktioner. Och varför skulle inte rationella egoister själva kunna inse detta? Det tycks alltså vara möjligt att det skulle kunna vara sant att du vill att din granne behandlar dig i enlighet med *tit for tat*. Och om du vill detta, så kommer du, som sagt var, att behandla din granne i enlighet med *tit for tat* om du följer (GR). Notera att om både du och din granne handlar i enlighet med *tit for tat*, så kommer resultatet att bli det samma som om ni är ovillkorligt ärliga mot varandra. Om du vill att din granne behandlar dig i enlighet med *tit for tat* och du vill att din granne skall vara ärlig mot dig, samtidigt som du vill stjäla från din granne, så är dina olika viljeakter oförenliga. Men det är inte inkonsistent att vilja att din granne behandlar dig i enlighet med *tit for tat* samtidigt som du i varje enskilt fall vill att din granne är ärlig mot dig, så länge du varken stjälar eller vill stjäla från din granne.

Det finns något intuitivt otillfredsställande med att anta att vi hela tiden *bör* låta oss *utnyttjas* av andra. Om vi år efter år märker att vår granne stjälar från oss, bör vi låta det ske utan motstånd? Om resonemanget ovan är riktigt, så är det inte säkert att (GR) medför

detta. Att följa (GR) behöver i så fall inte nödvändigtvis innebära att man måste bli en dörrmatta för alla egoister.

4. Slutsats

ENLIGT DEN GYLLENE regeln bör vi behandla andra så som vi själva vill bli behandlade. Jag har i den här uppsatsen visat hur den gyllene regeln kan användas för att undvika farmarnas dilemma och jag har argumenterat för att vissa spelteoretiska exempel, tillsammans med vissa empiriska antaganden, ger stöd åt uppfattningen att vi i normala fall har goda egoistiska och altruistiska skäl att följa denna regel. Vi har också sett att det finns vissa möjliga undantag. I ett samhälle som består enbart av egoister och som saknar en »stat» eller någon motsvarande »institution» som kan se till att det är oattraktivt att vara oärlig, är det utifrån ett egoistiskt perspektiv motiverat att inte följa (GR). Men även i ett sådant samhälle finns det goda egoistiska skäl att försöka *skapa* ett samhälle där det finns goda egoistiska skäl att följa (GR). I ett samhälle med godhjärtade altruister som alltid är ärliga, aldrig hämnas osv. och som saknar stat som kan straffa oärliga människor kan det också vara egoistiskt motiverat att inte följa (GR). Få, kanske inga, *faktiska* samhällen tycks dock vara av detta slag. I båda dessa typer av samhällen är det *altruistiskt* motiverat att handla i enlighet med (GR). Ingenting i detta resonemang utesluter att det också kan finnas andra skäl att handla i enlighet med den gyllene regeln, t.ex. moralfilosofiska eller religiösa. Men det är intressant att notera att även om det skulle vara fallet att (GR) inte är sann, så kan det alltså finnas goda skäl att handla i enlighet med denna regel. Till och med en ateistisk, nihilistisk superegoist, som varken tror att det finns några altruistiska, moralfilosofiska eller religiösa skäl att följa (GR) och som endast är intresserad av att gynna sina egna intressen och inte bryr sig om andra, tycks alltså i normala fall ha goda skäl att följa den gyllene regeln och behandla andra så som hon själv vill bli behandlad.¹³

→

Daniel Rönnedal är fil. dr i teoretisk filosofi och verksam som forskare vid Filosofiska institutionen, Stockholms universitet.

Noter

1 Om vi antar att (GR) alltid är sann för alla personer i alla situationer, kan vi härleda vissa konstraintuitiva slutsatser. Se t.ex. Gensler (1996, särskilt kapitel 5), och Gensler (2013) för en genomgång av några problem. För att undvika konstraintuitiva slutsatser måste vi i praktiken ofta ta hänsyn till att olika personer kan befinna sig i olika situationer och att olika individer kan ha olika preferenser och önskningar eller personliga egenskaper när vi tillämpar regeln. Mitt syfte i den här uppsatsen är inte att argumentera för att (GR) är sann, utan att ta upp några spelteoretiska exempel som, tillsammans med vissa empiriska antaganden, talar för att vi i normala fall har goda egoistiska och altruistiska skäl att handla i enlighet med (GR), oavsett om denna princip är sann eller inte.

2 Se t.ex. Neusner och Chilton (red.). (2008).

3 Se kapitel XIV, s. 190 i Hobbes (1985).

4 Pufendorf (1964), bok 2, 3:13.

5 Mill (1987), kapitel 2, s. 28.

6 Gensler (1996), ss. 12–13.

7 Gensler (1996), s. 93. För mer information om den gyllene regeln se t.ex. Blackstone (1965), Bruton (2004), Cadoux (1912), Carson (2010) kap 6, Carson (2013), Duxbury, (2009), Gensler, (1986), (2013), Gewirth, (1978), Gould, (1980), Hare, (1963), Hertzler, (1934), Hirst, (1934), Hoche, (1978), Huang, (2005), Reinikainen, (2005), Rönndal (2015), Singer, (1963), Wattles (1996) och Weiss, (1941).

8 Ett argument av denna typ tycks vara vad som ligger bakom hela Hobbes moralfilosofi och många andra kontraktetikens uppfattning att etiken i någon mening bygger på ett kontrakt mellan rationella individer. Ett liknande argument för att vi har goda egoistiska skäl att följa den gyllene regeln diskuteras i Gensler (2013). Det konkreta exemplet är lånat från Gensler, men det är ändå värt att diskutera på nytt och visa att det också tycks ge stöd åt uppfattningen att det i normala fall är altruistiskt motiverat att handla i enlighet med (GR).

9 Detta är en variant av fångarnas dilemma, ett välkänt problem inom spelteorin.

10 Detta innebär givetvis inte att en enskild individ eller en grupp av individer kan maximera den egna nyttan genom att ensidigt handla i enlighet med (GR) om alla övriga individer beter sig egoistiskt. Men om alla handlar i enlighet med (GR) (av någon orsak), så kan man undvika det dåliga utfallet i farmarnas dilemma.

11 Eftersom det ofta saknas institutioner som kan straffa kollektiv som missköter sig är situationen emellertid inte alltid helt analog. Det kan t.ex. ligga i enskilda staters »egoistiska» (kortsiktiga) intresse att inte följa olika miljöavtal, även om detta på sikt missgynnar alla.

12 Se Axelrod (1984), särskilt kapitel 7, avsnitt 4.

13 Jag skulle vilja tacka ett par anonyma granskare för deras intressanta synpunkter på tidigare versioner av denna uppsats.

Referenser

- AXELROD, ROBERT (1984) *The Evolution of Co-operation*, Penguin Books.
BLACKSTONE, W. T. (1965) »The Golden Rule: A Defense», *Southern Journal of Philosophy*, ss. 172–177.

- BRUTON, SAMUEL V. (2004) »Teaching the Golden Rule«, *Journal of Business Ethics*, Vol. 49, No. 2, ss. 179–187.
- CADOUX, A. T. (1912) »The Implications of the Golden Rule«, *International Journal of Ethics*, Vol. 22, No. 3, ss. 272–287.
- CARSON, THOMAS L. (2010) *Lying and Deception: Theory and Practice*, Oxford: Oxford University Press.
- CARSON, THOMAS L. (2013) »Golden Rule«, i Hugh LaFollette (red.) *The International Encyclopedia of Ethics*, ss. 2186–2192.
- DUXBURY, NEIL (2009) »Golden Rule Reasoning, Moral Judgement and Law«, *Notre Dame Law Review* 84, ss. 1529–1605.
- GENSLER, HARRY J. (1986) »Ethics is Based on Rationality«, *The Journal of Value Inquiry* 20, ss. 251–264.
- GENSLER, HARRY J. (1996) *Formal Ethics*, London and New York: Routledge.
- GENSLER, HARRY. J. (2013) *Ethics and the Golden Rule*, New York and London: Routledge.
- GEWIRTH, ALAN (1978) »The golden rule rationalized«, *Midwest Studies in Philosophy*, 111, ss. 133–147.
- GOULD, JAMES A. (1980) »Blackstone's Meta-Not-So-Golden-Rule«, *The Southern Journal of Philosophy*, Vol. 18, Issue 4, ss. 509–513.
- HARE, RICHARD M. (1963) *Freedom and Reason*, Oxford: Oxford University Press.
- HERTZLER, J. O. (1934) »On Golden Rules«, *International Journal of Ethics*, Vol. 44, No. 4, ss. 418–436.
- HIRST, E. W. (1934) »The Categorical Imperative and the Golden Rule«, *Philosophy*, Vol. 9, No. 35, ss. 328–335.
- HOCHE, HANS-ULRICH (1978) »Die Goldene Regel. Neue Aspekte eines alten Moralprinzips«, *Zeitschrift für philosophische Forschung*, Bd. 32, H. 3, ss. 355–375.
- HOBBS, THOMAS (1985) *Leviathan*, Penguin Books. (red. C. B. Macpherson). (Ursprungligen publicerad 1651.)
- HUANG, YONG (2005) »A Copper Rule versus the Golden Rule: A Daoist-Confucian Proposal for Global Ethics«, *Philosophy East and West*, Vol. 55, No. 3, ss. 394–425.
- MILL, JOHN STUART (1987) *Utilitarianism*, Buffalo, New York: Prometheus Books. (Ursprungligen publicerad 1863).
- NEUSNER, JACOB OCH CHILTON, BRUCE (red.) (2008) *The Golden Rule: The Ethics of Reciprocity in the World Religions*, Continuum.
- REINIKAINEN, JOUNI (2005) »The Golden Rule and the Requirement of Universalizability«, *The Journal of Value Inquiry* 39, ss. 155–168.
- RÖNNEDAL, DANIEL (2015) »The Golden Rule and The Platinum Rule«, *The Journal of Value Inquiry*, Volume 49, Issue 1, ss. 221–236. DOI: 10.1007/s10790-014-9471-8.
- PUFENDORF, SAMUEL (1964) *On the Law of Nature and Nations*, New York: Wildy and Sons. (Ursprungligen publicerad 1672).
- SINGER, MARCUS G. (1963) »The Golden Rule«, *Philosophy*, Vol. 38, No. 146, ss. 293–314.
- WATTLES, JEFFREY (1996) *The Golden Rule*, New York, Oxford: Oxford University Press.
- WEISS, PAUL (1941) »The Golden Rule«, *The Journal of Philosophy*, Vol. 38, No. 16, ss. 421–430.